

dr. salih jalimam

bošnjaci – politički osuđenici u kazneno-popravnom domu u zenici, 1945.-1954. godine

Studija *Bošnjaci – politički osuđenici u Kazneno-popravnom domu u Zenici, 1945.-1954. godine* ima za cilj da po prvi put naučnoj i stručnoj javnosti ukaže na jednu, i danas skoro zatvorenu, instituciju, zenički zatvor, koja još uvijek, po količini sačuvanog arhivskog materijala ukazuje na određene parametre o historiji Bosne i Hercegovine u drugoj polovici XX stoljeća. Radi se o prvorazrednim dokumentima koji se ovom prigodom nude po prvi put javnosti u nadi da će budućim istraživačima biti smjernica za definiranje rigorozne kaznene politike tadašnjeg režima.

Austrougarske vlasti poduhvatile su se velikog projekta izgradnje Centralnog kaznenog zavoda za Bosnu i Hercegovinu u Zenici, koji je građen od 1886. do 1888. godine, a dograđivan 1892. i od 1901. do 1904. godine.¹ Od samog osnivanja, u radu primjenjivan je na osuđennicima irski progresivni sistem koji se temelji na stepenovanom izdržavanju kazne, i zatvorenik je bio aktivni radnik.² U dugoj povijesti zenički zatvor mijenjao je ime, prilagođavao se i navikavao ideološko-političkim sistemima i mehanizmima, ali je skoro uvijek u stvarnosti formiran sistem “zajedničkog zatvora”, koji je podrazumijevao da se zajednički izdržavaju kazne lišenja slobode svih osuđenih lica, bez obzira na uzrast, visinu kazne, težinu djela ili slično.³

Prvih godina poslije završetka Drugog svjetskog rata, prema krivičnom djelu, struktura osuđenika projektuje zbivanja

¹ Salih Jalimam, Prilozi historiji kaznenog zavoda u Zenici (1886.-1945.), Društvena istraživanja, I, 1, Zenica, 2007., 73.

² Salih Jalimam, Prilozi, 81.

³ Miloš Bjelović, Zenica i njena okolina, Sarajevo, 1968., 190-191.

koja su se dešavala u samom društvu. Mnogi zatvorenici u Kazneno-popravnom domu u Zenici bili su osuđenici koji su suđeni za “ratno djelo”; naime, osuđenici su ih u svom žargonu nazivali mladomuslimanima, ustašama, četnicima, esesovcima, zelenim kadrom, folksdojčerima, škriparima, dezerterima iz Jugoslovenske narodne armije, a bilo je i pravih ratnih zločinaca, dok je izvršilaca drugih krivičnih djela bio sasvim neznatan broj.⁴

Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države objavljen je u Službenom listu Demokratske federativne Jugoslavije od 01. septembra 1945. godine, a proglašen je Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, br. 356, od 16. jula 1946. godine.⁵ U članu 2 spomenutog zakona propisuje se da se “kao krivično djelo protiv naroda i države smatra svaka radnja kojom se ide za tim da se putem nasilja obori ili ugrozi postojeće državno uređenje FNRJ ili da se ugrozi njena spoljna sigurnost ili osnovne demokratske, političke, nacionalne i ekonomske tekovine oslobodilačkog rata: federativno uređenje države, ravnopravnost i bratstvo jugoslovenskih naroda i narodna vlast”.⁶

Kazneno-popravni dom u Zenici preimenovan je u ovaj naziv 27. septembra 1945. godine, a u uputstvu o izvršenju kazni kaže se: “Cilj kazne nije samo kažnjavanje krivca, nego i prevaspitanje osuđenog u duhu odanosti otadžbini, radne discipline i časnog odnosa prema državnim i društvenim odnosima, osposobljavanje osuđenog za uslove zajedničkog života i učvršćivanje onih crta njegova karaktera koje će ga zadržati od daljnjeg vršenja krivičnih djela”.⁷ U članu 9 Zakona o krivičnim djelima tvrdi se da “nije potrebno da propaganda i agitacija sadrže direktan poziv, nego se poziv može sadržati i posredno u svakoj agitaciji i propagandi koja se prividno odvija”. Time su u samom sistemu vlasti odvijao represivni sistem prema svim neistomišljenicima, a što se prepoznavalo kroz sljedeće metode: metod revolucionarnog nasilja, metod manipulacije i doktrinarni metod.

Uputstvom o nastavno-vaspitnom i kulturno-prosvjetnom radu po kaznenim ustanovama broj 2071, od 08. maja 1947. godine, centralno i najvažnije mjesto u kazneno-popravnim

⁴ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena grada o zatvoreniciima.

⁵ Službeni list FNRJ, broj 356 od 16. VII 1946.

⁶ Isto.

⁷ Dr. Vidak Popović, Sistem izvršenja kazni lišenja slobode, Beograd, 1966., 53.

domovima povjereno je službama za prevaspitavanje. “Predavanja treba održavati svake nedjelje jedanput. Njima rukovodi upravnik Doma i po završetku otvara diskusiju koja može da se produži za naredni čas, ako on to nađe za shodno. U pogledu sastavljanja tema i održavanja predavanja može pomoćnik upravnika uz sporazum s upravnikom doma stupiti u kontakt s ministarstvom unutrašnjih poslova Narodne republike ili sa sekretarima AF”. “Zatvorske prilike bitno su se ‘humanizovale’, ali politički pritisak i psihičko iscrpljivanje umnožili su se i pooštrili. No tek pod komunistima će, s birokratskim redom i poboljšanjem higijene i hrane, duševna cijedenja i mučenja dobiti čudovišne, naučne i totalne forme i razmjere”.⁸

Kao prilog Povelji UN-a Opća skupština 10. decembra 1948. godine Rezolucijom 217 usvojila je Opću deklaraciju o pravu čovjeka. U njenom uvodu kaže se da je u Drugom svjetskom ratu “stvaranje svijeta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i vjerovanja i slobodu od straha bilo proglašeno kao najviša težnja običnih ljudi”. U članu 5 bilo je propisano da niko “ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju”. Federativna narodna Republika Jugoslavija, kao i ostale komunističke zemlje, suzdržala se od glasanja. Kao mučenje je označeno “svako djelovanje kojim službena ili druga osoba, na njezin posticaj, uzrokuje čovjeku tešku bol ili patnju, bilo tjelesnu ili mentalnu, s nakanom da od njega ili treće osobe pribavi priznanje ili podatke, ili da ga kazni za djela koja je učinio ili za koje sumnja da ih je učinio, ili s nakanom da njega ili drugu osobu zastraši”.⁹

Odjeljenje za izvršenje kazni 28. septembra 1946. godine uputilo je zahtjev svim kazneno-popravnim domovima da “sve oficire i vojnike Jugoslovenske narodne armije podvoje u zasebne prostorije gdje se neće mešati s ostalim osuđencima (ovo otpada samo u slučajevima dok su na radu). Postupak prema njima treba da je bolji nego s ostalim osuđencima, a hrana da im se izdaje po tablici predviđenoj za one koji rade, bez obzira

⁸ Milovan Đilas, Tamnica i ideja, Beograd, 1989., 62 (Prema svjedočenju Munira Gavrankapetanovića, dr. Zdravko Šutej s jednom daktilografkinjom dan i noć je ispisivao presude osuđenim na smrt. Fuad Đidić-Esad Hečimović, Robija šutnje. Stradanje Muslimana u zeničkom kraju 1945.-1987. Zenica, 1991., 47)

⁹ Ljudska prava (Zbornik), Zagreb, 1991.

da li su zaposleni ili ne. Ovdje ne spadaju oni dezerteri koji su se poslije bjekstva priključili četničkim bandama. Kod ostalih osuđenika izvršiti klasifikaciju: odvojiti mlađe od starijih kako ne bi potpadali pod rđav uticaj od strane ovih. Izdvojiti četničke rukovodioce, oficire bivše Jugoslovenske vojske, žandarme, rukovodioce policijskog aparata, popove (ove obavezno brijati) i uopšte intelektualce od seljaka i radnika. Osuđenike seljake i radnike takođe podvojiti po veličini kazne”.¹⁰

U Prvom odjeljenju Kazneno-popravnog doma u Zenici, sobe 26 i 28 (prvi sprat) i 11 i 13 (drugi sprat) bile su namijenjene političkim osuđenima. Bila je jedna veća soba koju su nazivali “partizanska soba”. U njoj je bilo smješteno više od stotinu osuđenika, a svima je bilo zajedničko to što su više ili manje vremena bili u partizanima.¹¹

“Ćelija broj 13 bila je namijenjena svećenicima. Osuđenici su je zvali ‘hodžinsko-popovska’ soba. U njoj su bili smješteni vjerski službenici svih konfesija, politički zatvorenici. U periodu od 1950. do 1951. godine u toj sobi bilo je oko 120 imama, hodža, 60-70 fratara (katoličkih svećenika)¹² i oko 15 popova (pravoslavnih sveštenika).¹³ Ta trinaestica bila je izolacija, s jedne strane, kao dodatak kazni, a, s druge strane, izdvojenost od drugih osuđenika. Na prvom spratu, Prvog odjeljenja jedan period je bila izolacija i to za hodže, fratre, sveštenike i ‘Mlade muslimane’ koji su bili smješteni u ćeliju broj dva, a često su bili i u ‘Staklari’ izdvojeni od ostalih”.¹⁴

U Kazneno-popravnom domu u Zenici riječ je oficira UDBE “bila odlučujuća o režimu u KPD, o stepenu strogosti, o postupku prema zatvorenima, o tome kome će se dati uslovan otpust, ko će ići u kazneni odjel itd. Po zlu, posebno se isticao rad u polirnici... tu su se polirali bakarni odlivci. Milicionari su zatvarali prozore da ne bi ulazio zrak u prostoriju. Od bakarne prašine se gotovo ništa nije vidjelo. Ta prašina ulazila je direktno

¹⁰ Izvještaj načelnika Odjeljenja za izvršenje kazni Ilije Zečevića Arhiv KPD-a Zenica, neobrađena građa.

¹¹ Valentin Kreševljak, U četverokutu pakla, Sarajevo, 1991., 82.

¹² Salih Jalimam, Politički osuđenici u Kazneno-popravnom domu u Zenici 1945.-1954. godina, Društvena istraživanja, 2, 2, Zenica, 2008., 20.

¹³ Salih Jalimam, Politički osuđenici, 21.

¹⁴ Fuad Đidić-Esad Hečimović, Robija šutnje. Stradanje Muslimana u zeničkom kraju, 1945.-1987., Zenica, 1991., 34. (svjedočenje Munira Gavrankapetanovića)

u pluća. To su bili užasni uslovi.”¹⁵ U najstravičnijem dijelu Kazneno-popravnog doma, poznatog po imenu Staklara, bilo je toliko obrazovanih ljudi, svjedoči Teufik Velagić, “da se mogla sastaviti jedna Akademija nauka i umjetnosti, jedna patrijaršija, jedan biskupat, pa i Islamska zajednica, s izuzetno dobrim reisom”.¹⁶

U Kazneno-popravnom domu u Zenici, po surovosti kaznenih mehanizama, izdvajao se metod revidiranja, koji se u penologiji povezuje s antikvinliškom operacijom, i tu se prepoznavao metod koji više nije imao za svrhu samo da kazni za ono što je u prošlosti učinjeno, a što je “označeno kao izdaja zemlje i naroda, već i da predupredi sve ono što, eventualno, može u budućnosti da se učini. Delo tako postaje manje važno od toga ko ga je učinio”.¹⁷ Zatim tu se javlja i “isključenje iz javnog života, lišavanje prava na vršenje javnih funkcija, gubitak svih građanskih prava i svih povlastica”.¹⁸

“Strašne su zločine činili nad nama, pa su čak i nekoliko zatvorenika ubili isljeđujući ih. Neki su politički zatvorenici pod strašnim pritiskom i udarcima priznavali ono što nikada nisu ni pomislili da učine. Kad god bi ta isljednička komisija kriminalaca došla do bilo kakvih rezultata u isljeđivanju, naravno nasilu iznuđenih, uprava zatvora bi nas sve političke zatvorenike pozvala u zatvorsku salu gdje bi se ta priznanja čitala”.¹⁹

Broj političkih osuđenika u Kazneno-popravnom domu u Zenici vremenski je bio uvjetovan i događajima koji su se dešavali u društvu i predstavljali manje ili veće prekretnice. Iz arhivske dokumentacije Kazneno-popravnog doma u Zenici identifikuje se da je najveći broj političkih osuđenika bio 1948. i 1949. godine. U novembru 1948. godine navodi se da je bilo 3.069 muškaraca, ali i 1.222 žena, što znači da je ukupno bilo 4.294 političkih zatvorenika.²⁰ U julu 1949. godine političkih osuđenika muškaraca bilo je 2.957, a žena 1.204. Ukupno je u 1949. godini bilo 4.906 političkih zatvorenika.²¹

¹⁵ Fuad Đidić-Esad Hečimović, *Robija šutnje...*, str. 103. (svjedočenje Munira Gavrankapetanovića)

¹⁶ Fuad Đidić-Esad Hečimović, *Robija šutnje...*, 104.

¹⁷ Borislav Pečić, *Godine koje su pojele skakavci*, III tom, Beograd, 1990., 154.

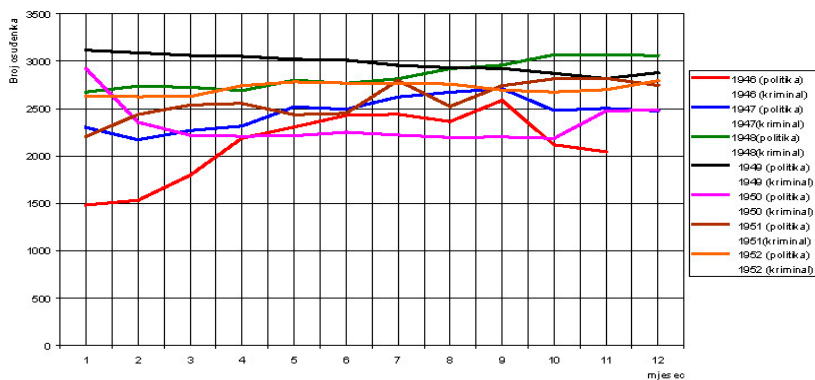
¹⁸ Ivan Janković, *Dokumenti o radu sudova časti*, Beograd, 1985., 177.

¹⁹ Fra Tvrtko Ban, *Zatvorenik*, Zagreb, 1991.

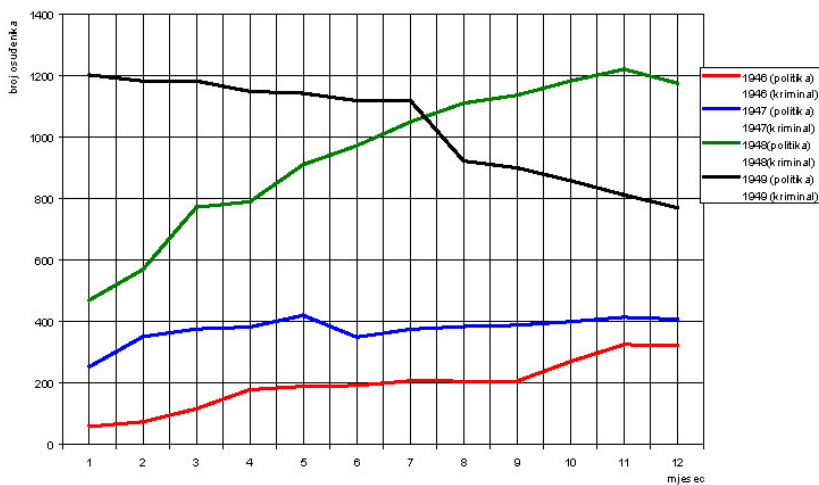
²⁰ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena arhivska građa.

²¹ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena arhivska građa.

Ovako veliki broj političkih zatvorenika, u ovim godinama, povezan je s događajima koji su se u to vrijeme dešavali. To su godine kada je bilo masovno hapšenje članova organizacije “Mladi muslimani”, a bila je i pojava informbirovaca i drugih

Krivična djela u periodu od 1946.-1952. (za muškarce)²³

Krivična djela u periodu od 1946.-1949. (za žene)²⁴

Prema statistikama koje su u Udbi pravljene 1949. godine, pod istragom i represijom bilo je 806 članova organizacije “Mladi muslimani”. Sačinjen je i spisak uhapšenih po mjestima njihovog djelovanja. Evo tih podataka:

²² Valentin Kreševljak, U četverokutu pakla, Sarajevo, 1991., 82. F. Đidić-E. Hečimović, op. cit., str. 113.

²³ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena građa.

²⁴ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena građa, politički osuđenici.

Grad i srez Mostar	72	Sokolac	1
Trebinje	14	Vlasenica	1
Konjic	54	Maglaj	27
Gacko	24	Grad i srez Tuzla	23
Bileća	62	Tešanj	19
Nevesinje	62	Gradačac	12
Čapljina	29	Gračanica	8
Stolac	20	Brčko	5
Grad Sarajevo	122	Bijeljina	4
Srez Sarajevo	18	Lopare	3
Visoko	37	Zvornik	2
Višegrad	21	Doboj	1
Foča	19	Grad srez Banja Luka	20
Bugojno	19	Cazin	17
Zenica	14	Kotor-Varoš	5
Goražde	6	Bihac	4
Zavidovići	4	Prijedor	2
Travnik	2	Bosanska Gradiška	2
Fojnica	2		

Prema podacima iz prethodne tabele, uhapšena su ukupno 682 člana organizacije, čiji je socijalni sastav bio slijedeći: seljaka 316, činovnika 149, radnika 82, đaka 41, studenata 33, zanatlija 21 i ostalih 39. Broj uhapšenih po godinama starosti bio je sljedeći: do 25 godina 398, preko 25 godina 374. Ovaj pregled ne odgovara stvarnom stanju otkrivenih i uhapšenih mladomuslimana. Poslije sačinjavanja ovoga pregleda, hapšenja su vršena od Udbe i u toku 1950. godine, ili su samo upozoreni još mnogi članovi organizacije. Također, određen broj članova hapšen je u periodu između 1950. i 1952. godine. Kasnije je otkriveno “još 18 članova organizacije ‘Mladi muslimani’ na srezovima bivše banjalučke oblasti”.²⁵

²⁵ Ešref Bakšić, Omer Behmen, Ešref Čampara, Ismet Kasumagić, Teufik Velagić, “Mladi muslimani”, 1939.-1999., Sarajevo, 1999., 27. *Kasim Dobrača, MB. 821*. Vjeroučitelj i nastavnik Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu. Osuđen je na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 15 godina, konfiskaciju cjelokupne imovine i na gubitak političkih prava i prava na pomoć socijalnog osiguranja u trajanju od 5 godina. Osuđen je što se zajedno sa Dervišom Korkutom, dr. Kasimom Turkovićem i Mehmedom Handžićem iz Sarajeva stavio tokom okupacije u službu fašističke Njemačke i stupio u političku saradnju preko istaknutog saradnika njemačkog fašizma Emina el-Huseina, velikog jerusalimskog muftije, koji je tada živio u Berlinu. Oni su održavali veze s njim, slali mu preko kurira Njemačke komande izvještaje vojnopoličke prirode s teritorije BiH organizovavši prethodno prikupljanje tih podataka, a za vrijeme boravka El-Huseina u Sarajevu u aprilu 1943. godine održali su s njime, posebno ugovoreni sastanak u zgradi ondašnje županije, zatim krajem 1944. godine održali su sastanak u kući Korkuta s nekim Arapom novinarom, specijalnim izaslanikom El-Huseina dok je Dobrača 1943. godine išao i sam

U Kazneno-popravnom domu u Zenici veći broj političkih osuđenika pojavljuje se 1950. i 1951. godine. U januaru

u Berlin, a u ljeto poslije smrti Mehmeda Handžića stao na čelo ove grupe, pomažući na taj način mobilizaciju muslimana BiH za račun okupatora. **Derviš Korkut, MB. 1229/I**, završio je teološki fakultet. Osuđen je na kaznu od 8 godina lišavanja slobode s prinudnim radom, konfiskaciju cjelokupne imovine i na gubitak političkih prava i prava na penziju i pomoć socijalnog osiguranja u trajanju od 3 godine. Početak izdržavanja kazne 07. 04. 1947. Otpušten je po isteku kazne 07. 06. 1953. godine. **Abdulah Dervišević, MB. 1484/A**, nastavnik Medrese u Sarajevu. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 6 godina i na 3 godine gubitka političkih prava i prava na pomoć socijalnog osiguranja. Početak izdržavanja kazne od 24. 05. 1947. godine. **Mahmud Traljić, MB. 1483/A**, po zanimanju vjeroučitelj iz Sarajeva (Bibliotekar Gazi Husrev-begove medrese). Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od **10 godina**, na konfiskaciju cjelokupne imovine s ograničenjem iz čl. 4. Zakona o konfiskaciji i izvršavanju konfiskacije i na gubitak političkih prava i prava na socijalno osiguranje u trajanju od 4 godine. Početak izdržavanja kazne 02. 06. 1947. godine. **Ibrahim Karalić, MB. 3069/A**, vjeroučitelj iz Doboja. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 10 godina i na gubitak političkih prava i prava na socijalno osiguranje u trajanju od 4 godine. Početak izdržavanja kazne od 18. XII 1947., a premješten je 20. IX 1952. godine. **Hasan Avdić, MB. 3061/A**, imam iz Maglaja. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 godine i 6 mjeseci, na gubitak političkih prava i prava na pomoć socijalnog osiguranja u trajanju od 2 godine. Početak izdržavanja kazne od 21. XII 1946., a otpušten je 21. VI 1949. godine. **Hasan Ljevaković, MB. 3057/A**, vjeroučitelj iz Moševca, Maglaj. Osuđen je na 2 godine i 6 mjeseci. Početak kazne 12. I 1947., a otpušten je 12. VII 1949. godine. **Muharem Abdihodžić**, vjeroučitelj iz Prilika, srez Tuzla. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine i 10 mjeseci lišavanja slobode s prinudnim radom i na gubitak političkih prava i prava na socijalno osiguranje u trajanju od 1 godine. Početak izdržavanja kazne od 25. XII 1946., a otpušten je 25. X 1949. godine. **Mehmed Arapčić, 4178/A**, dak, 4 razred Šerijatske gimnazije. Osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina. Početak kazne 05. V 1949., a uvjetno je otpušten 29. XI 1958. godine. **Ismet Serdarević, MB. 3810/A**, student arhitekture. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 20 godina. **Tarik Muftić, MB. 3720/A**, apsolvant medicine. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 12 godina. Premješten je u KPD u Foči 19. 12. 1952. **Teufik Velagić**, student agronomije, završena 3 semestra. Osuđen je na lišavanje slobode s prinudnim radom u trajanju od 15 godina. **Hilmija Muftić, MB. 3719/A**, student medicine, završena 4 semestra. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 16 godina. Premješten je u KPD u Foči 06. X 1952. **Esad Kojić, MB. 4205/A**, dak VII razreda Gazi Husrev-begove medrese. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 5 godina. Uvjetno je otpušten 29. IV 1953. godine. **Mahmud Jerebica, MB. 3717/A**, student medicine, Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 12 godina. Premješten je u KPD u Foči 19. VII 1952. godine. **Kemal Kurbegović, MB. 4204/A**, završio 7 razreda gimnazije. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 godine. Otpušten je uvjetno 30. 10. 1950. godine. **Ramo Hobota**, 4 razreda osnovne škole. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 8 godina. **Ejub Hadžić**, student agronomije. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 7 godina. **Sulejman Musakadić, MB. 4206/A**, bravar, 3 razreda zanatske škole. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 godine. Premješten je u KPD u Foči 09. V 1952. godine. Krivi su što su od 1948. godine stupili u organizaciju "MM" koja je imala za cilj da ruši državno uređenje u FNRJ. **Osman Dobrača, MB. 4105/A**, student agronomije. Osuđen je na kaznu od 14 godina. Početak izdržavanja kazne od 22. IV 1949., a uvjetno je otpušten 29. XI 1958. **Kemal Dvunjak, MB. 4110/A**, dak. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 8 godina zbog toga što je 1947. godine stupio u terorističku organizaciju "MM" u Sarajevu. Radio je na njenom proširivanju i formirao tri grupe kojima je rukovodio do hapšenja. Kaznu je počeo izdržavati 10. V 1949., a uvjetno je otpušten 02. 01. 1954. godine. **Mustafa Erkočević, 4106/A**, službenik. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 7 godina. Početak kazne od 01. VI 1949., a premješten je 05. X 1951. godine. Krivi su što su stupili u ilegalnu terorističku organizaciju "Mladi muslimani", koja je imala za cilj da putem nasilja ugrozi i obori postojeće državno uređenje FNRJ, te osnovne demokratske, političke, nacionalne i ekonomske

1950. godine zabilježen je broj od 2.920 političkih osuđenika, a u novembru 1951. godine 2.818 osuđenika. U 1950. godini

tekovine oslobodilačkog rata i bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda.” “Osuđeni su zbog toga što su nastavili rad terorističke organizacije ‘Mladi muslimani’, koja je u našoj zemlji osnovana kao ogranak El-Hidaje 1943. godine na inicijativu zloglasnog muftije El-Huseina, fašističko-imperijalističkog agenta. Ova je organizacija imala zadatak da muslimane naše zemlje veže za okupatora i potpomogne ostvarenje njegovih paklenih ciljeva, a potom nakon oslobodenja obnovljena ista organizacija bori se protiv tekovina revolucionarne borbe naših naroda u cilju rušenja postojećeg državnog i društvenog uređenja u FNRJ i uspostavljanju eksploatorske vlasti. Svi optuženi borili su se na ostvarivanju ciljeva ove organizacije koja je protunarodna i teroristička.” *Reuf Huseinagić, MB. 3863/A.* Osuđen je u Tuzlanskom okružnom sudu 17. marta 1949. godine na kaznu strogog zatvora u trajanju od 12 godina. Odlukom o pomilovanju osuđenih lica Saveznog izvršnog vijeća od 28. novembra 1954. godine kazna mu je u šestoj godini izdržavanja kazne preinačena u 8 godina, s tim što su 4 godine zatvora pretvorene u 4 godine kućnog pritvora. Kaznu zatvora izdržavao je u Tuzli, Zenici, Stocu, Kotoru, na Svetom Stefanu i u Bogdanovom kraju u Cetinju. *Salih Gračić, MB. 1226/I,* vjeroučitelj, 5 razred medrese. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 8 godina. Krivi su što su u mjesecu junu 1946. godine u selu Šerićima, s još nekoliko seljaka održali zajedničke sastanke radi formiranja organizacije “Mladi muslimani” i aktivno djelovali u toj organizaciji, a Čelenka Himzo se je još u maju 1946. godine odmetnuo od narodne vlasti i krio se sve do decembra iste godine kada se predao sam. Kaznu je počeo izdržavati 21. II 1949. Otpušten je po isteku kazne 21. II 1957. godine. *Omer Behmen, MB. 406/I,* student šumarstva. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 20 godina i na kaznu gubitka građanskih prava, osim roditeljskih prava u trajanju od 5 godina. Krivi su što su, da bi obnovili protivnarodni rad za vrijeme okupacije “El-Hidaje” sekcije “Mladi muslimani” pomoću koje je Gestapo u vrijeme okupacije zemlje preko poznatih narodnih neprijatelja Handžića i Dobrače, uz podršku višestrukog inostranog agenta jerusalemskog muftije El-Huseina “oformili zloglasnu SS Handžar diviziju”, optuženi su u vremenu nakon oslobodenja zemlje, a naročito 1946. godine što su kao organizatori i rukovodioci pristupili organizovanju na području Mostara i Hercegovine protivnarodne ilegalne i terorističke organizacije, koju su nazvali “Mladi muslimani” nastojeći da pod plaštom vjerskog djelovanja okupe oko sebe što veći broj muslimana, naročito omladinu, radi nasilnog obaranja postojećeg društvenog i državnog uređenja u FNRJ i uspostave više eksploatorske vlasti. U istražnom zatvoru bio je od 31. III 1949. Na izdržavanje kazne u KPD u Zenici došao je 13. X 1952. godine. Odlukom SIV-a od 28. XI 1956. godine kazna mu je smanjena s 20 na 16 godina. Odlukom SIV-a od 28. 11. 1958. godine kazna mu je smanjena na 14 godina. Uvjetno je otpušten 26. 07. 1960. godine. Premješten je u KPD u Sremskoj Mitrovici 27. 04. 1951. godine. Na putu se desila saobraćajna nezgoda, sudar vozova. Ponovo je vraćen u KPD u Zenici. U dokumentaciji osuđenika navodi se: “Kao osuđenik je, za čitavo vrijeme izdržavanja kazne, imao krajnje neprijateljsko držanje. Inače je teški fanatik i u tom smislu je i nastupao kod drugih osuđenika, uglavnom bivših pripadnika organizacije MM. Vrlo je uporan u okupljanju i međusobnom povezivanju ovih lica, pripremajući ih, da po izlasku na slobodu nastave svoju aktivnu neprijateljsku djelatnost, koristeći se već stečenim životnim iskustvom. Pored bivših članova MM-a radio je na okupljanju i drugih neprijateljski aktivnijih osuđenika, od kojih je, po njihovom pristanku da rade u toj organizaciji, traženo da polažu i zakletvu u cilju vjernosti i odanosti istoj. Njegova neprijateljska agitacija je uglavnom usmjerena na aktivnu borbu protiv komunizma i sl. On smatra da komunistima treba nanositi udarac u svim vidovima pa čak i u pljački, potkradanju i dr., da za Organizaciju treba dati i sam život, ako to treba.” U drugim podacima se navodi: “Odmah po dolasku u Dom počeo je da neprijateljski djeluje među ostalim osuđenima. Veliki je vjernik, te kao takav podgovara ostale osuđenike da treba da vjeruju u Boga, da trebaju biti dobri muslimani i sl. Zbog svoga neprijateljskog djelovanja izolovan je od ostalih osuđenika da ne bi negativno uticao na ostale. Veliki uticaj ima na njega njegov brat, koji je također neprijateljski raspoložen. Kao radnik je dosta slab, jer izbjegava sve fizičke radove.” Prilikom odobravanja uvjetnog otpusta Državni sekretarijat za unutrašnje poslove, Odjeljenje za izvršenje kazni u Sarajevu, Omeru Behmenu je promijenjeno mjesto prebivališta i određeno novo prebivalište u Sarajevu. *Salih Behmen, MB. 1265/I,* nastavnik (Viša pedagoška škola). Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 12 godina. Počeo je izdržavati kaznu

05. i 06. maja na području Cazina i Velike Kladuše dogodila se poznata Cazinska buna. Učesnici u Buni bili su seljaci koji su se pobunili zbog omraženih otkupa, radnih obaveza, seljačkih radnih zadruga, poreza i drugih nepravilnosti koje je vlast nametala seljacima.²⁶

“Represija koju su poduzeli organi narodne vlasti NR BiH ogledala se u slijedećim oblicima: likvidacija (fizička ubojstva), hapšenja, suđenja, konfiskacija imovine i protjerivanje. Kako se završila i kako se morala završiti ova teško kažnjiva kulačko-zelenokadrovska komedija o preuzimanju vlasti, to je već poznato.”²⁷ Iz sačuvane dokumentacije iz Arhiva Kaznenopopravnog doma u Zenici evidentira se da je kaznu zatvora izdržavalo 268 učesnika Cazinske bune.²⁸ A u toj “kulačko-zelenokadrovskoj komediji” protjerano je 115 familija sa 777 članova; osuđeno je: na smrt – 14, na 20 godina – 41, na 19 godina – 3, na 18 godina – 34, na 17 godina – 18, na 16 godina – 23, na 15 godina – 29, na 14 godina – 7, na 13 godina – 2, na 12 godina – 16, na 11 godina – 2, na 10 godina – 10, na 9 godina – 2, na 8 godina – 8, na 7 godina – 3, na 6 godina – 5,

od 26. III 1949. godine (Kaznu je počeo izdržavati u KPD-u u Sremskoj Mitrovici). U KPD u Zenici je doveden 29. VI 1953. Uvjetno je pušten 21. IX 1957. godine. Osuđen je zbog toga što je stupio u terorističku organizaciju “Mladi muslimani” i bio “jedan od aktivnih rukovodioca u njoj. Kao rukovodioc u ovoj organizaciji održao je 1946. godine sastanak u svojoj kući u Mostaru s predstavnicima iz Sarajeva na kojem sastanku su rešavana sporna pitanja u organizaciji i donešeni zajednički zaključci o daljnjem radu obadviju organizacija.” U oktobru 1947. godine zajedno s Hasanom Biberom, Halidom Kajtazom i drugima izradio je tekst zakletve za organizaciju koja je u cijelosti prihvaćena. Bio je jedan od glavnih dopisnika ilegalnih listova “Kolo” i “Mudžahid”. Bio je aktivan u pisanju brošura “Kako ćemo se boriti” i sam ih je proturao po dijelovima Hercegovine. U njegovoj dokumentaciji navodi se: “Njegovo držanje i postupci za vrijeme izdržavanja kazne ukazuju da štetno djeluje na prevaspitanje osuđenika, a naročito onih koji su nepismeni. On prikuplja oko sebe osuđenike govoreći im da ne primaju masnu hranu, nego da poste, u čemu je u nekoliko slučajeva i uspio. Nagovarao je osuđenike da obavljaju vjerske obrede i da ostanu ‘vjerni svojoj vjeri’, iako je vjerovanje ili nevjerovanje lično ubjedenje svakog građanina, a sloboda vjeroispovijesti zagarantovana. Na ovaj način usvari on pokušava da stvori razdor i vjersku netrpeljivost među osuđenimcima... Sve mjere koje je uprava Doma preduzimala, pa i mjera usamljenja, koja je ranije određena, nisu pozitivno djelovale, što ukazuje na nužnost daljeg usamljenja radi sprečavanja negativnog uticaja na ostale osuđenike. Dana 17. januara 1956. godine izvršeno je njegovo usamljenje u trajanju od 8 mjeseci, a koje će trajati do 17. septembra 1956. godine.” *Naim Delinezirović, MB. 4119/A*, 4 razreda osnovne škole (bravar). Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. Počeo je izdržavati kaznu 23. 05. 1949. godine. Premješten u KPD u Foči 22. 01. 1954. godine (mb. 2052/a). Kriv je što je stupio u terorističku organizaciju zv. “Mladi muslimani”, čiji je cilj bio obaranje postojećeg državnog uređenja u FNRJ. Kao članovi organizacije povremeno su održavali sastanke na kojima su donosili zaključke o omasovljavanju organizacije, primali i čitali ilegalne brošure.

²⁶ Arhiv KPD-a u Zenici, neobrađena arhivska građa.

²⁷ Arhiv KPD-a u Zenici, statistika.

²⁸ Vera Kržišnik-Bukić, Cazinska buna 1950., “Svjetlost”, Sarajevo, 1991.

na 5 godina – 8, na 4 godine – 5, na 3 godine – 3, dakle 240 lica je osuđeno na 3.308 godina zatvora; 354 lica kažnjena su kaznom zatvora na osnovu Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države od 6 mjeseci do 2 godine, a na društveno koristan rad u trajanju od 2 godine kažnjeno je 175 lica. Dakle, kažnjeno je 1.546 (od toga je 11 nebošnjaka) lica “zbog učestvovanja u kulačko-zelenokadrovskoj komediji”.²⁹

Jugoslovenska narodna armija bila je angažirana u slamanju “oružane pobune” seljaka u selu Pojske u blizini Zenice 26. februara 1947. godine. Povod za intervenciju vojske bio je slijedeći: nakon ukidanja medrese u Travniku 1933. godine istaknuti ljudi iz Pojske, Derviš ef. Spahić zajedno sa svojom braćom i svojim sredstvima, napravili su zgradu, te otvorili medresu koja je počela s radom u jesen 1934. godine i radila bez prekida sve do ukidanja. Komunistička vlast donijela je odluku da se medresa ukine.³⁰

Vijest o ukidanju medrese u Pojskama saopćena je seljanima na skupu u medresi od predstavnika vlasti. Odluka je kod naroda izazvala revolt, protestovali su i tražili da se odluka odbaci i omogući dalji rad medrese. Vlast je negodovanje shvatala kao pobunu, te je poslala vojsku da “ustanovi red”. Vojska je u selu zatekla neke seljake naoružane štapovima i koljem. Na poziv vojnika da se predaju, ti seljaci odbacili su štapove i bili uhapšeni. Uhapšeno je 13 najuglednijih stanovnika sela Pojske i oni su osuđeni presudama Divizijskog vojnog suda u Sarajevu

²⁹ “Sjećam se takozvanog ustanka u Bosanskoj krajini 1950. godine, pod vodstvom generala JNA koji je bio iz Hrvatske, kada je pohapšeno mnoštvo Krajišnika Bošnjaka i na brzinu osuđeno na višegodišnju robiju s prisilnim radom, skoro sve od 12 do 20 godina. Odmah su razbacani po raznim radilištima i rudnicima, a većina ih je radila u rudniku uglja ‘Barbara’ (Stara jama) u Zenici. Krajišnici, onakvi kakvi su nam poznati: vrijedni, hrabri, odvažni i poslušni svaki posao su radili svojski i redovno prebacivali norme, pa čak su pobijedili i Aliju Sirotanovića. Ovo je zadavalo velike muke ostalim zatvorenicima koji nisu mogli ni normu da ispune.” Reuf Huseinagić, “Kazamati jednoumlja - Kamena suza”, Gradačac, 1996.

³⁰ *Derviš Spahić, MB. 7163*, po zanimanju muderris medrese u selu Pojske, završio 12 godina medrese. Osuđen je na 8 godina lišavanja slobode s prinudnim radom i 4 godine gubitka političkih i pojedinih građanskih prava. Kazna je smanjena na 6 godina. On i drugi osuđeni su zbog toga što su: “noću između 25./26. februara 1947. godine u selu Pojske napali i izjurili iz sela predstavnike narodne vlasti iz Zenice, koji su došli da saopšte odluku O.N.O o ukidanju medrese u selu Pojske, u kome napadu je učestvovalo više od 100 ljudi, žena i djece, a u kome su se isticali kao potstrekači optuženi Spahić Derviš, muderis medrese i drugooptuženi njegov brat Abdulah Spahić, a ostali optuženi u negodovanju i protivljenju odluci Narodne vlasti, te u izbacivanju i protjerivanju organa narodne vlasti, čime su počinili krivična djela iz čl. 3 tač. 7. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, pa ih je stoga ovaj sud obzirom na čl. 4 istog zakona osudio”. Kaznu je počeo izdržavati 26. II 1947., a pušten je kući po isteku kazne, 26. II 1957. godine.

na više od 60 godina zatvora. Kazne su izdržavali u KPD-u u Zenici, razbacani po radilištima u Zenici i okolici.³¹

Obračun policije s narodom dogodio se i 27. juna 1947. godine, kada je vlast zabranila da se proslavi tradicionalna vjerska manifestacija Ajvatovica. Toga dana krenula je kolona konjanika i bajraktara iz Karaule, Vinca, Bugojna, Travnika, Jajca i drugih mjesta na Ajvatovicu. Policija je kolonu zaustavila na mostu u Donjem Vakufu i nakon brojnih maltretiranja kolona je došla na Ajvatovicu, ali je, intervencijom jakih policijskih snaga koje su došle na ajvatovački plato, okupljena masa naroda bila rastjerana, a predvodnike, imame pojedinih kolona iz Travnika, Donjeg Vakufa, i Jajca probrali su i uhapsili. Uhapšeno je oko 12 ljudi i oni su osuđeni na ukupnu kaznu zatvora više od 16 godina.³²

U kazneno-popravnom domu u Zenici u vremenskom intervalu od 1945. do 1954. godine struktura političkih osuđenika po obrazovanju i zanimanju bila je različita. Svaki element ove strukture predstavlja “negativ” svih pozitivnih i negativnih kretanja

³¹ F. Đidić-E. Hećimović, Robija šutnje, 47-48. *Haso Huseinović, zv. Beg, MB. 975/B*, zemljoradnik. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 10 godina. Kazna je smanjena na 8 godina. Odlukom SIV-a FNRJ kazna mu je snižena s 8 na 7 godina. Kaznu je počeo izdržavati 01. 03. 1947. godine. “Haso Huseinović, poslanik u ustavotvornoj skupštini i delegat na Kongresu Narodnog fronta u Sarajevu, član okružnog odbora narodnog fronta, ratni vođa muslimana na području Događa, domaćin Titu i Vrhovnom štabu još u julu 1943. godine, postao je, dakle, nečijom političkom procjenom društveno opasan...” Fuad Đidić-Esad Hećimović, Robija šutnje, 48. Proglašen je krivim jer je “februara 1947. godine znajući za pripreme o pobuni i neredu u selu Pojske, te očekujući da će se pobuna proširiti i na Zenicu, a o tome nije izvjestio organe narodne vlasti; dakle, znao za pripreme radnje kojima se išlo da se putem nasilja obori ili ugrozi postojeće državno uređenje u FNRJ, a da o tome nije izvjestio državne organe. Kao član Okružnog odbora narodnog fronta u toku 1946. godine vršio agitaciju protiv narodnog fronta, i to na taj način što je govorio: ‘Okupljamo se u Front i borimo se iz Fronta protiv njihov’, tj. protiv rukovodstva i organizacija NOF-a, a jednom je javno na jednoj konferenciji rekao da ni jedan omladinac ne može ići dobrovoljno na omladinsku prugu, što je imalo za rezultat da se nijedan omladinac nije javljao na prugu na toj konferenciji – dakle vršio propagandu koja je sadržavala poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uređenja FNRJ.” *Vahid Kozarić, 405/I*, student medicine. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 17 godina. Kaznu je počeo izdržavati 05. V 1947., a završio njeno izdržavanje 05. V 1962. godine. Pušten je uvjetno 29. XI 1958. godine. Osuđen je zbog toga što je u proljeće 1946. godine na sastanku u Sarajevu i Zenici s *Ismetom Islamovićem* i *Muharemom Kadićem* organizovao ilegalno udruženje zv. “Mladi muslimani” u Zenici, koje je radilo na tome da putem okupljanja muslimana na vjerskoj bazi, a po sistemu tajnih odvojenih kružoka, veže muslimane uz ovu organizaciju, da bi ih Organizacija u datom momentu iskoristila za oružani ustanak protiv narodne vlasti.

³² Optuženi *Kaniža Zakir, Kirlić Rešid, Ramljak Ibro, Smajić Muharem, Karajlić Alija* i *Dizdar Ahmet* i drugi na dan 22. juna 1947. godine u Donjem Vakufu, “učestvujući u nenajavljenoj povorci vjerskog praznika Ajvatovica, suprotstavili su se naređenjima državnih organa i zabrani nošenja vjerskih zastava prilikom ove manifestacije, te se uprkos ponovnoj intervenciji organa s razvijenim zastavama upotrebom vlastite fizičke snage i na konjima, preteći im noževima, s ostalom masom preko mosta probili, kojom prilikom su dvojica milicionera bili fizički napadnuta.”

u poslijeratnoj stvarnosti tadašnje Jugoslavije. Ona je minijatura kontra slika svakodnevnog svijeta. Bilo je zatvorenika s visokim obrazovanjem i s doktorskim titulama³³, a bilo je puno i nepismenih. Po zanimanju je struktura također bila različita: bilo je poznatih književnika³⁴, glumaca, profesora,

³³ **I. Dr. Alija Kurt, MB. 4775.** Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina zbog toga što je "1941. god bio upravitelj sreske ispostave u Goraždu, a kasnije upravitelj župan redarstvene oblasti u Jajcu i zamjenik upravitelja županske redarstvene oblasti u Banjaluci. Bio naredbodavac hapšenja, mučenja i otpremanja rodoljuba u logore itd." Kaznu je počeo izdržavati 20. V 1945. Uvjetno je pušten 11. V 1949. godine. **2. Dr. Hifzija Gavrankapetanović, MB. 833.** Uvjetno je otpušten 24. I 1949. godine. **3. Dr. Fefim Osmanefendić, MB. 691, (Vidi: 1804).** Osuđen je na kaznu u trajanju od 6 godina. Premješten je u Stolac 20. II 1947. godine. **13. Dr. Šefkija Balić, MB. 1082/I. Dr. Kasim Turković, MB. 3797/A,** činovnik, završio je pravni fakultet i doktorat. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 4 godine i 6 mjeseci, konfiskaciju cijelokupne imovine i gubitak političkih prava i prava na penziju i pomoć socijalnog osiguranja u trajanju od dvije godine (u djelu s K. Dobračom). Počeo je izdržavati kaznu od 17. VI 1947. godine. Vrijeme i mjesto zaposlenja za vrijeme izdržavanja kazne: od 1948. do 1949. godine bio je pisar u ZIP-u u Stocu, od 01. II 1950. bio je pomoćni radnik u Tašnari ZIP-a u Zenici, od 16. VII 1950. u bolnici KPD-a u Zenici. Otpušten je uvjetno 25. VII 1950. godine. **Dr. Jusuf Tanović, MB. 1469/A.** Po zanimanju je advokat (pravni fakultet). Osuđen je na 2 godine lišavanja slobode s prinudnim radom i na 1 godinu gubitka građanskih prava osim roditeljskih, i konfiskaciju imovine. Kaznu je počeo izdržavati 09. VIII 1947., a završio 14. VII 1947. godine. Otpušten je kući po svršetku kazne dana 14. VII 1949. godine. Osuđen je što je za vrijeme okupacije bio u službi njemačke policije, saradivao s okupatorom preko istaknutog saradnika njemačkog fašizma Emina el-Huseina, velikog jerusalimskog muftije, koji je tada živio u Berlinu. Oni su održavali veze s njime. **Teufik Selimović zv. "Budoni", MB. 404/I,** načelnik odjeljenja OZN-e u Tuzli (8 razred gimnazije) 1. Okružni sud u Sarajevu... 1952. godine. Osuđen je na kaznu strogog zatvora u trajanju od 10 godina. 2. Vrhovni sud BiH preinačio je kaznu na 5 godina i 6 mjeseci. Osuđen je što je: "1. u svojstvu načelnika odjeljenja OZN-e neutvrđenog dana 1945. godine, ili 1946. godine, dobio/s u upotrebu radioaparatus koji je bio konfiskovan kao imovina narodnog neprijatelja, taj aparat prisvojio i potom 1949. godine prodao i novac potrošio; 2. u svojstvu pomoćnika ministra Unutrašnjih poslova NR BiH početkom 1949. godine uzeo srebrni pribor za jelo koji je bio zapremljen i pohranjen u MUP i odnio ga u svoj stan; 3. u istom svojstvu u drugoj polovini 1948. godine naredio Ibrahimu Katanu, službeniku MUP-a koji je bio određen za sekvestra imovine porodice Derviša Akića, kojoj je bio uskraćen daljnji povratak u našoj zemlji, da mu izda od sekvestiranih stvari trorednu harmoniku, dva perzijska čilima, fotoaparatus, servise i drugo, pa je ove stvari prenio u svoj stan; 4. u istom svojstvu iz kase MUP-a koja mu je bila povjerena u toku 1950. godine uzeo oko 30 dolara koje je utrošio na razne stvari." Kazna mu je smanjena s 5 godina i 6 mjeseci na 4 godine. (1953.) Počinio je krivično djelo zloupotrebu dužnosti. Kazna mu je smanjena na 18 mjeseci (1956.). Počeo je izdržavati kaznu 19. VII 1952. godine. Uvjetno je otpušten 19. VII 1956. godine.

³⁴ **Alija Nametak, MB. 1444/I** – Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 15 godina. Kazna mu je smanjena na 10 godina. Kaznu je počeo izdržavati 08. 04. 1945. godine, ona mu je istekla 08. 04. 1955. godine. Dana 06. 05. 1954. godine uvjetno je pušten (broj 5262/54). Osuđen je "zbog toga što je od 1941. godine pa za čitavo vrijeme okupacije, na dužnosti profesora i književnika, novinara, sekretara glavnog odbora 'Narodne uzdanice', intendanta i lektora u Narodnom pozorištu djelovao kao ustaški ideolog i agitator, što je kroz svoje javne istupe, pripovijetke i novinske članke služio okupatoru i ustaškom pokretu. Učestvovao je u pljački i rasprodaji otete imovine Srba i Jevreja, kao član nadzornog odbora." U izvještaju o radu KPD-a koji je upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova (Odjeljenju za izvršenje kazni), od decembra 1946. godine navodi se: "Najveća kazna izrečena je osuđeniku prof. Aliji Nametku, koji je pokušao proturiti jedan svoj dnevnik sastavljen u ovom domu za vrijeme njegove istrage. U dnevniku je iznio najveće laži i izmišljotine kojima su vrijeđane naše narodne vlasti i razni rukovodioci pri ovome domu. Dnevnik je ustupljen naslovu, te molimo da se dobro pregleda i ustanovi da li postoje

učitelja, inženjera, slikara, muzičara i svih vrsta zanimanja i profesija. Bilo je bolesnih i zdravih, inteligentnih i tupavih,

možda i nova krivična djela ovog osuđenika. Za ovaj njegov prestup Uprava ga je kaznila najvećom kaznom koju predviđa 'kućni red', a to je da su mu kombinirano izrečene sve vrste kazni predviđenih u 'kućnom redu', izuzev preseljenja iz jednog KPD-a u drugi što je kompentencija naslova." **Rešad Kadić, MB. 827** – Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 15 godina i gubitak političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od 5 godina. "Kriv je što se 1. od 1941. godine pa do oslobođenja stavio u službi neprijateljskog lista *Sarajevski novi list*. 2. Kao takav odlazio je u istočnu Bosnu, s ustaškom 'Crnom legijom', radi pisanja reportaža s terena, na kojem je ta legija pod rukovodstvom Jure Francetića počinila svima poznate zločine. 3. Po povratku iz istočne Bosne pisao je reportaže pod naslovom: 'Istina o Crnoj legiji', 'Drino, Drino vodo hladna', 'Francetićevim tragom prema Drini', od našeg 'posebno poslanog dopisnika'. 4. U svojim reportažama izražavao se o narodnooslobodilačkoj vojci terminologijom: 'četničke horde i partizanske rulje, komunističke horde' i drugim pogrdnim riječima, dok se, naprotiv, o 'Crnoj legiji' izražavao kao o 'spasiteljici od četničko-komunističkih hordi', postradali obitelji, iako je znao da je to najgora ustaška koljačka jedinica. 5. Svjesno je širio fašističku propagandu u svojim reportažama, iako je znao da je lažna, i time je dovodio neupućene mase u zabludu o pravom stanju. 6. U namjeri da bi njegove reportaže upoznala i šira javnost, izdao ih je u zagrebačkom tisku pod naslovom: 'Crna legija.'" Kaznu je počeo izdržavati 25. 05. 1945. godine, završio 20. 05. 1960. godine. Uvjetno je pušten 15. 12. 1953. godine. **Edhem Mulabdić** – Osuđen je na kaznu od 5 godina lišavanja slobode s prinudnim radom i 10 godina gubitka građanske časti. Primljen u Zavod 22. 07. 1945. godine. Primijenjen je ukaz od 03. 08. 1945. godine i dana 23. 03. 1946. godine pušten je na slobodu. **Ahmed Muratbegović MB. 1237**. Od 19. IV 1945. do 21. III 1946. godine nalazio se na izdržavanju zatvorske kazne u Sarajevu i Zenici zbog angažovanja u radu Hrvatskog državnog kazališta u Sarajevu. Osuđen je na 5 godina teškog prisilnog rada i na gubitak narodne časti u trajanju od 8 godina. Kazna mu je smanjena na 1 godinu. Počeo je izdržavati kaznu (nalazio se u istražnom zatvoru) od 19. IV 1945., a otpušten je 19. IV 1946. godine. Osuđen je zbog toga što je: 1. za vrijeme okupacije u svojstvu intendanta Narodnog pozorišta služio na mjestu naročito važnom za okupatorske pomagače, 2. U listu *Sarajevska-hrvatska pozornica* vršio je propagandu ustaškog režima napisavši sam u tom listu članak "Desetog travnja 1943.", u kojem je veličao ustaški režim, 3. Učestvovao je na javnim priredbama u čast njemačkih književnika, kojim je javno za vrijeme predstave predao za uspomenu album u loži u pozorištu, 4. Kao intendant pozorišta saradivao je u priredbama za kvisliniške vojne formacije, te svoj književni renome stavio na raspolaganje ustaškom režimu dozvoljavajući da se njegova djela iskorištavaju u propagandne svrhe, dakle saradivao s okupatorovim pomagačima, ustašama, na kulturnom umjetničkom i političkom polju podupirući i pomažući politička i kulturna nastojanja i akcije okupatorovih pomagača, te time vrijeđao ugled i narodnu čast muslimana federalne BiH i slabio njihovu otpornu snagu. **Ismet Gavrankapetanović MB. 7.** – Osuđen je na kaznu robije u trajanju od 10 godina, trajan gubitak časnih prava i konfiskaciju imovine. Prilikom izvršenja kazne konfiskacije treba porodici osuđenog ostaviti onoliko imovine koliko joj je potrebno da može živjeti i održavati svoje gospodarstvo. Divizijski vojni sud preinačio je kaznu na 10 godina lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 10 godina, a kazna trajnog gubitka časnih prava zamjenjuje se kaznom gubitka političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih, u trajanju od 5 godina. Osuđen je zbog toga što je bio veliki župan u Sarajevu, i što je bio član Sabora u Zagrebu, i što je u novembru 1941. godine tražio od Ministarstva unutrašnjih djela da se unište snage oslobodilačke vojske. U dokumentaciji je zapisano da je u toku izdržavanja kazne bio "vrlo dobrog ponašanja s obzirom na svoju visoku starost, bio je star preko 70 godina, slabog zdravlja, pa je nesposoban za svaki posao". **Safet Jaskić, MB. 4192/A**, željeznički činovnik. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 15 godina. Osuđen je zbog toga što je: "1941. godine učestvovao u pokolju Srba u B. Novom, a 1942. godine izdao grupu saradnika NOP-a, od kojih su dva likvidirana". Počeo je izdržavati kaznu 19. XII 1945. Premješten u Foču 05. X 1951. godine. **Osman Hasanović, MB. 3350/A**, činovnik Sreskog suda u Bosanskoj Krupi, završio 8 razred Šerijatske sudačke škole. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 godine i 6 mjeseci i na sporednu kaznu gubitka političkih prava i prava na pomoć socijalnog osiguranja u trajanju od 2 godine. Počeo je izdržavati kaznu 26. II 1947. godine.

apatičnih i neobuzdanih, uniformisanih i civila, vjerskih službenika svih konfesija.³⁵

Poslijeratni režim naročito se surovo obračunavao s vjernicima, jer su oni u to vrijeme smatrani kao “razbijači bratstva i jedinstva” i “narodni neprijatelji”. Iako je po tadašnjem ustavu vjera bila dozvoljena, vjernicima je onemogućavan svaki stručni, društveni uspon ili napredak. Apsolutno je bila isključena mogućnost da se deklasirani vjernik postavi na bilo koju funkciju ili položaj. Nekima su montirani i sudski procesi, pa su robijali dugogodišnje kazne. Bilo je mnogo poznatih ličnosti koje su prošle kroz “kazamate jednoumlja”. Neki od Bošnjaka političkih zatvorenika koji su “odbolovali komunizam” i stradali kao žrtve savjesti spomenuti su u ovom tekstu, ali, zbog njihovog velikog broja kao i zbog nedostatka arhivske dokumentacije, nismo u mogućnosti da pišemo o svima onima koji to zaslužuju.

د. صالح ياليمان

البناشقة – المحكوم عليهم السياسيون في إصلاحية السجناء

في مدينة زينيتسا من سنة ١٩٤٥-١٩٥٤

دراسة البناشقة – المحكوم عليهم السياسيون في إصلاحية السجناء في مدينة زينيتسا من

سنة ١٩٤٥-١٩٥٤ غايتها تنبيه أهل العلم والتخصص للمرة الأولى إلى مؤسسة تكاد مغلقة اليوم وهي سجن زينيتسا. لا تزال هذه المؤسسة بكمية وثائقها الأرشيفية المحفوظة تشير إلى المعيير المعينة عن تاريخ البوسنة والمرسك في النصف الثاني من القرن العشرين. المسألة تدور عن الوثائق من الصنف الأول التي تقدّم للمرة الأولى بهذه المناسبة إلى الرأي العام آملين أنها ستكون للباحثين القادمين علامة في الطريق للتعرف على السياسة الجنائية العنيفة من قبل نظام الحكم آنذاك.

U toku izdržavanja kazne radio je: od VI 1948. Foča, Sarajevo, Jablanica; od VII 1949. godine knjižnica KPD-a u Zenici i cvječar; od VIII 1950. godine Državni rudnik u Zenici. Otpušten je kući po isteku kazne 26. VIII 1950. godine. *Mustafa Hebibović, MB*, trgovac iz Sarajeva. Osuđen je na kaznu lišavanja slobode s prinudnim radom u trajanju od 7 mjeseci. *Halid Trtak*, dak, 4 razred građanske škole. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina. Osuđen je što je stupio u organizaciju MM, koja je imala za cilj rušenje postojećeg uredjenja. Počeo je izdržavati kaznu 04. V 1949. godine; od VII 1949. godine knjižnica KPD-a u Zenici i cvječar; od VIII 1950. godine Državni rudnik u Zenici. Otpušten je kući po isteku kazne 26. VIII 1950. godine.

³⁵ Fuad Đidić-Esad Hećimović, Robija šutnje, 104.

By Dr. Salih Jaliman

**BOSNIAKS – POLITICAL CONVICTS
IN THE CORRECTIONAL FACILITY IN ZENICA, 1945-1954**

The study *Bosniaks – Political Convicts in the Correctional Facility in Zenica, 1945-1954* is intended to point out, for the first time, to the academic and expert public the cloistered institution, Zenica jail, that still, according to the amount of preserved archive materials, indicates some parameters about the history of Bosnia-Herzegovina in the second half of the 20th century. Those are the first class documents, which are, in this way, offered to the public for the first time in the hope that they will be the guidelines for future researches to define rigorous criminal policy of that time regime.